

A 43-asok dala

Mi, akik 1943-ban (vagy előtte-utána egy-két évvel) születtünk, az aranykorban szolgáltunk, az aranykort szolgáltuk. Ki Kaposváron, ki Szolnokon vagy a Petőfi Sándor utcában vagy a Körúton. Volt, aki Miskolcon, volt, aki a Nagymező utcában vagy a Hevesi téren, volt, aki Pécsen vagy itt a Gerlóczyban.

Harcoltunk a lágyuló diktatúrával, ostoba vagy derék, jó szándékú vagy tudatlan párttitkárokkal, tanácsi vezetőket győztünk meg, söröztünk fiatal elvtársakkal a pártközpontból, kávét ittunk kerületi kulturális elvtársnőkkal. Ügyesek, talán egy kicsit ravaszak is voltunk. Volt, aki belépett a pártba, volt, aki pártonkívüliként szolgált.

Függetlenek voltunk, hajlékonyak, szorgalmasak. És fontosak.

Az 1989-es év nem ért váratlanul bennünket, megkerülhetetlenek voltunk. A rendszerváltó pártok megkerestek minket, szükségük volt a hiteles személyiségünkre, az arcunkat kölcsönöztük a kampánynak.

A változás éveiben átmentettük a magyar színházművészetet, az aranykor nem ért véget. A 90-es évek elején valahány művészeti szakmai szövetség széthullott - a filmesek egymás torkának estek -, egymással marakodó részekre hullott a művészeti közélet. A színház egyben maradt, állami támogatása nem csökkent lényegesen, színházat nem zártak be. A színészek kontra színházigazgatók, azaz munkavállalók kontra munkaadók fölösleges vitája elcsitult, egy táborba álltunk, Színházművészeti Szövetség, majd Színházi Társaság tábla alatt együttműködött kőszínház és szabadtéri, gyerekszínház és alternatív mozgalom, tervező és színész, kritikus és dramaturg.

"Egyetlen bástyát sem adunk fel, mert akkor elesik a város, színházat pedig nem zárnak be" - adtuk ki a jelszót. Ellenkezőleg: színházak nyíltak, főleg stúdiószínházak. Vidéken és Pesten: Tivoli, Kamra és Shure, Pince, Fészek és Raktár, Sufni és Aluljáró, pincék és padlások a Paulay utcában és a Nagykörúton, a Rumbachban, Révayban és a Rádayban. Vidéki nagyvárosokban tizenegy új önálló bábtársulat jött létre, Pesten megalakult a Trafó és a Bárka, az IBS és MU, Piccolo és Merlin, Gózon Gyula és Ruttkai Éva, és nem utolsósorban a Krétakör.

És ez volt a színházfelújítások kora: Pécs és Eger, Miskolc és Kaposvár, Sopron és Szolnok, Nyíregyháza, Zalaegerszeg, Székesfehérvár. A fővárosban: Víg, Thália és Operett, Új Színház és Madách. Vidéken új intézmények kerültek be a kőszínházi körbe: Sopron, Tatabánya, Szekszárd, Székesfehérvár, Dunaújváros, Budaörs.

Ez volt az aranykor. Aranykor volt ez.

A fordulat éve véleményem szerint 1998, és most nem fogok szigorú objektivitásra törekedni. Az Erzsébet téri Nemzeti Színház tervezésének, megpályáztatásának, vitáinak, majd bukásának története közismert. Pályázatot nyert, majd kinevezett igazgatójaként szereplője voltam a történetnek, és most már világos, hogy átadtuk kezdeményező szerepünket: az új magyar Nemzeti Színház fölépítését végig a politika szorgalmazta. A színházi szakma nem volt különösebben lelkes, elfogadta, tudomásul vette - de volt, aki korszerűtlennek vélte magát az eszmét: XIX. századnak és elavultnak, és volt, aki igazságtalannak és túlzónak tartotta, hogy annyi pénzből épül, és majd annyi pénzbe kerül.

Tehát a politika akarta igazán, a szakma elfogadta ezt a jó 15 milliárdos ajándékot, majd mikor egy másik színű politika a kormányváltás után mást akart, nem az Erzsébet teret, a szakma ezt is tudomásul vette, és hagyott veszni vagy hárommilliárdot a föld alatt, és nem bánta, hogy egy szintén 43-as kollégánk Dél-Pesten felépít egy másik Nemzetit. Mikor a színházmegnyitást a politika siettette és a választási küzdelem részévé tette, ő megsértődött, a társulat pedig tekintélyes gázsikért eljárta egyenes adásban a Tragédiát. Ott áll, meg lehet nézni, lehet mutogatni: ezt sikerült építenünk a XXI. század elején. A tervezés során tudomásul vettük a ki tudja, milyen magas költségeket (az árak nem nyilvánosak, hiszen PPP-beruházásról volt szó), elfogadtuk az ősi kukucskaszínház-eszmét, és még konzultációkon is részt vettünk a tervekről, láthattuk terepasztalon a makettet. És nem sikítottunk, nem tiltakoztunk - mint ahogy nem sikítottunk és nem tiltakoztunk az Erzsébet téri gödör létrejöttén sem. Az is megvan kétszáz méterre innen, ha kinézünk valamelyik ablakon, tán odalátni, itt raktuk le az alapkövet kilenc éve, aztán itt temettünk be egy modern, európai épületet és színházeszmét. Most szép park van a helyén, apró garázs, és alig használható, vitatott tulajdonú kultúrpince. Afféle szégyengödör, kedves kollégák.

És a magyar Nemzeti Színház ott áll a Soroksári úton - szépnek, európainak, korszerűnek alig nevezhető -, aki ült a nézőterén, tudja, milyen csapnivaló az akusztika, aki állt a színpadán, tudja, mi a reménytelen küzdelem. Ismerem, ültem lent és álltam fent: ez valóban XIX. század, áll középen a színész, szemben a közönséggel - oldalra fordulni nem szabad -, és tagoltan, lassan, éles hangon deklamál.

Szóval a Nemzeti megvan (a szakma egy része amúgy bojkottálja), működik nagy elszánásokkal egy kitűnő 43-as barátom igazgatásában, nagyszerű társulattal, kényelmes öltözőkkel, tágas társalgókkal és óriásinak tűnő költségvetéssel - és nem fog épülni színház Budapesten, nemhogy a mi életünkben, de még a gyerekeinkében sem, hiszen mást mint Nemzetit nem fognak nekünk építeni, azt pedig felhúzták, ott van, tessék használni

Kedves kollégák, valamit nagyon elszúrtunk.

Úgy látom, hogy a 43-asok nemzedékét még elismerés és némi türelmetlenség övezi: megcsinálták, megőrizték, de most már tényleg elhúzhatnának. Ezt amúgy ki-kik megteszi, időben vagy időn túl - ez már nézőpont kérdése. Ez a világ rendje, hiszen mi sem voltunk különösen türelmesek az előttünk járó generációval. Jöjjenek az 53-asok, 63-asok, 73-asok. Jöjjenek!

2006-ban új korszak kezdődött, talán a tavaly őszi budapesti sajnálatos események a fordulópont. Gazdasági gondok országszerte, fenyegető támogatási megszorítások a színházi szakmában, söpredék-rendőrtak-vízagyú-könnygáz az utcán, ezek következtében a közönség kevésbé látogat bennünket. Fontosságunk elillant, a pártok választási programjaiban nemhogy a színház, de még a kultúra sem nagyon szerepel. Társadalmi megbecsülésünk annyira lecsökkent, hogy már mi keressük a hitelesnek vélt, híres arcú politikusokat, akik amúgy igen hajlékonyak, szorgalmasak, és meglehetősen ravaszak, hiszen sikerül megosztaniuk bennünket, a közsínházat az alternatívval, vidéket Pesttel, tárcaszínházat önkormányzattal, fiatal az öreggel. És a politika meglódult: váratlan igazgatóleváltások, szakszerűtlen vezetői pályázatadás, meglepő kinevezések. Sok a keserűség: például idén több mint negyven színészhallgató végez a két egyetemen, sokat mondok, ha nyolcnak van szerződése, a

színházfelújítások sorozata leállt, aligha rekonstruálják a közeljövőben milliárdokért épületeinket.

Mintha vesztésre állnánk, lúzer a hangulat, lóg az orrunk, kedves kollégák, veszteszapot árasztunk, mint egy elhagyott férfi (vagy nő), aki azt hiszi magáról, hogy már nem tud vonzó lenni.

Itt tartottam e szöveg fogalmazásában, mikor odaadtam egy fiatal barátomnak, aki erősen kifogásolta a hangnemét: "egy sértett, idősödő színigazgató káromgása" - valami ilyesmit mondott, persze finomabban. Hát ha valamit, ezt nem akartam. Úgy gondolom, hogy mi, 43-asok tettük a dolgunkat, egészen már társadalmi körülmények között igyekeztünk egybentartani a szakmát. Egy tegnap délutáni élmény: a Nemzeti Színház előtt legalább ezren és a szakmából is vagy százan vettünk részt egy gyönyörű és megható gyászszerartáson. Együtt voltunk, összetartoztunk, hasonlót gondoltunk, és ehhez meg kellett halnia egy tehetséges, tündökletes személyiségű, népszerű színésznek, Kaszás Attilának. Igen, ez a legfontosabb tanulság: összefogni, szolidárisnak lenni, figyelni egymásra, meghallgatni a másikat, és megőrizni azt, amit a magyar színházművészetből érdemes. Színházi törvénnyel vagy anélkül, a Színházi Társaság megújításával, vagy egy új szakmai szövetség létrehozásával. Ezt már ti fogjátok csinálni, kedves kollégák. Az aranykort az ezüstkör követte, de tiszta szívből kívánja egy 43-as, nehogy eljőjön a bronz- vagy a vaskor.

(Elhangzott 2007. április 19-én a Merlin Színházban az Elképzelések a színházi struktúráról című konferencián.)

Bálint András

Élet és Irodalom